

Jan Rymarczyk

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

**RECENZJA MONOGRAFII EWY MIŃSKIEJ-STRUZIK,
PT. *OD EKSPORTU DO INNOWACJI. UCZENIE SIĘ
PRZEZ EKSPORT POLSKICH PRZEDSIĘBIORCÓW*¹**

DOI:10.15611/e21.2014.3.09

Jak powszechnie wiadomo, podstawowym czynnikiem rozwoju na obecnym etapie globalizacji gospodarki światowej (semiglobalizacji) jest postęp naukowo-techniczny, a w jego ramach innowacje. Na bazie przełomowych wynalazków, takich jak Internet, laser, mikroprocesy, obwody scalone i mobilny telefon, rozwinęły się nowoczesne gałęzie przemysłu i usług, których wysoki udział w gospodarce danego kraju, w tym w jego eksporcie, świadczy o jego nowoczesności i bogactwie. Świadomość tego jest powszechna, natomiast możliwość realizacji koncepcji gospodarki opartej na wiedzy napotyka ogromne przeszkody, wynikające z wielorakich źródeł. Dotyczy to nie tylko krajów rozwijających się, chociaż ich szczególnie, ale również wielu rozwiniętych, o czym świadczy np. niepowodzenie realizacji przez Unię Europejską strategii lizbońskiej, która zakładała prześcignięcie Stanów Zjednoczonych w badaniach i rozwoju. Problemy te ze szczególną ostrością występują w gospodarce polskiej, której ze względu na jej wyjątkową słabość w sferze innowacyjnego rozwoju grozi wpadnięcie w pułapkę „średniego poziomu wzrostu” przekreślającego szansę dogonienia wysoko rozwiniętych krajów UE. Polska, o czym pisze również Ewa Mińska-Struzik, autorka recenzowanej monografii, zajmuje odległe miejsce na mapie innowacyjności krajów świata, a w Europie – jedno z ostatnich. W związku z tym należy powitać prace naukowe, które mają na celu objaśnienie uwarunkowań, stanu, a przede wszystkim kierunków i sposobów rozwiązywania tych kluczowych dla Polski problemów. Do tego nurtu badawczego należy omawiana monografia, dlatego wybór jej tematu uważam za trafny i celowy nie tylko ze względów naukowych, ale także użytecznych, ponieważ daje ona cenne wskazania w obszarze innowacyjności zarówno dla polityków, jak i dla przedsiębiorców.

---

¹ E. Mińska-Struzik, *Od eksportu do innowacji. Uczenie się przez eksport polskich przedsiębiorców*, Difin, Warszawa 2014, str. 284.

Praca ma charakter nowatorski, jeśli chodzi o przedmiotowe badania na gruncie polskim. Jeśli bowiem na temat importu jako kanału transferu innowacji jest sporo publikacji, to w tym kontekście eksport nie doczekał się u nas liczących się badań i literatury. Autorka wypełniła zatem istniejącą lukę lub, ściślej, rozpoczyna proces jej wypełniania, ponieważ, jak pisze: „Przyczynowość wiodąca od skutkujących przyrostami produktywności innowacji do podejmowania eksportu została potwierdzona w badaniach empirycznych w sposób nie budzący wątpliwości. Co do tego czy eksport zwrotnie oddziałuje na wprowadzenie innowacji i dalsze przyrosty produktywności – innymi słowy, czy przedsiębiorstwa uczą się przez eksport – wśród badaczy nie ma pełnej zgody” (s. 229). Wprawdzie Mińska-Struzik daje pozytywną odpowiedź na to pytanie, do czego w pełni upoważniają ją przeprowadzone badania, ale obwarowane jest to szeregiem warunków, odnosi się do polskich przedsiębiorstw wysokiej techniki i dotyczy określonej grupy przedsiębiorstw wybranych do badań. Ponieważ badane zjawisko jest złożone, trudne do uchwycenia oraz oddzielenia go od innych związków, to istnieje prawdopodobieństwo, że rezultaty innych badań, jak wynika to z doświadczeń innych krajów, które obszernie przytacza Autorka, mogą być odmienne.

Główny cel pracy, którym jest prezentacja przeprowadzonej weryfikacji zjawiska uczenia się przez eksport w polskich przedsiębiorstwach wysokiej techniki oraz wykazanie uwarunkowań i implikacji omawianego zjawiska, został wyraźnie sformułowany. Oprócz tego Mińska-Struzik konstruuje szereg ważnych zadań badawczych, które z zasadzie należy potraktować jako cele pomocnicze zwłaszcza, że Autorka nie podaje innych celów poza głównym.

Postawione we wstępie pracy hipoteza główna i hipotezy pomocnicze bezpośrednio związane są z przeprowadzonymi przez Autorkę badaniami w sferze teoretycznej i przede wszystkim empirycznej. Zasadniczą tezą jest, że „uczenie się przez eksport nie jest procesem automatycznym, jest ono determinowane wiązką różnych czynników na poziomie poszczególnych uczących się przedsiębiorstw oraz ich otoczenia mezo- i makroekonomicznego, a będący ich wypadkową ostateczny rezultat uczenia się w postaci wprowadzenia innowacji i wzrostu produktywności nie jest możliwy do ustalenia *a priori*” (s. 12). Oprócz tego formułuje ona trzy interesujące hipotezy a mianowicie:

- H1: Pomiędzy przedsiębiorstwami o różnym poziomie zaawansowania techniki istnieją różnice w zakresie znaczenia eksportu w procesie wprowadzania innowacji.
- H2: Prowadzenie eksportu w określonych warunkach stymuluje przedsiębiorstwa wysokiej techniki do wprowadzania innowacji i zwiększania produktywności.
- H3: Uczenie rozpoczyna się wraz z wejściem w interakcję z podmiotami rynku zagranicznego.

W celu weryfikacji zasadniczej tezy Mińska-Struzik posłużyła się badaniami literaturowymi, przytaczając opinie i wyniki badań wielu autorów, prawie wyłącz-

nie zagranicznych, ponieważ – jak już była mowa – w Polsce takich badań prawie w ogóle nie prowadzono, oraz odwołaniami do teorii organizacyjnej uczenia się, teorii internacjonalizacji, teorii handlu międzynarodowego i wzrostu gospodarczego. Dowodów na jej prawdziwość dostarczyły także badania empiryczne związane z weryfikacją pierwszej i drugiej hipotezy pomocniczej i falsyfikacją trzeciej. Natomiast prawdziwość hipotez Autorka udowodniła, posługując się połączonymi metodami badań empirycznych, czyli stosując ich triangulację, co ze względu na kompleksowość i niewyraźność występowania zjawiska (*tacit knowledge*) wydaje się jak najbardziej właściwe, a w odniesieniu do wpływu eksportu na innowacje było pionierską metodą Autorki. Użyła ona trzech różnych grup metod:

1) badania ekonometryczne z wykorzystaniem jednostkowych mikro danych wtórnych pochodzących z badania GUS PNT-02 przeprowadzonego w ramach CIS 2008 i modelu regresji logistycznej,

2) autorskie badania ankietowe z wykorzystaniem metod statystyki opisowej, indukcyjnej oraz analizy zależności,

3) wielokrotne studium przypadku.

Na podkreślenie zasługuje dobrze zaplanowane postępowanie badawcze, mianowicie Mińska-Struzik podzieliła procedurę badawczą na trzy etapy i każdy z tych etapów posłużył jej do udowodnienia jednej z hipotez badawczych. Prawdziwość pierwszej hipotezy została wykazana za pomocą badań ekonometrycznych. Do badań wykorzystano dane jednostkowe około 8,5 tys. przedsiębiorstw przemysłu przetwórczego ze zbiorów GUS 2009. Analizie poddano ich działalność innowacyjną w obszarze produktów, procesów, organizacji i marketingu i wykazano przewagę eksporterów nad nieeksporterami, a przede wszystkim znaczenie eksportu dla innowacyjności w zależności od stopnia technicznego zaawansowania przedsiębiorstwa.

Druga hipoteza została zweryfikowana na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych w postaci wywiadu telefonicznego z wykorzystaniem specjalistycznego skryptu komputerowego, czyli tzw. techniki CATI (Computer Aided Telephone Interviews). Za jej pomocą przeprowadzono wywiady z kompetentnymi przedstawicielami 200 przedsiębiorstw wysokiej techniki. Badania miały zasięg ogólnopolski, zostały przeprowadzone na początku 2012 r. i potwierdziły istnienie związku pomiędzy eksportem a efektami innowacyjnymi polskich przedsiębiorstw wysokiej techniki o charakterze niedeterministycznym oraz wykazały, jakie warunki stymulują uczenie się przez eksport w tej grupie przedsiębiorców.

Trzecia hipoteza zbadana została w oparciu o wielokrotne studium przypadku przedsiębiorstw przygotowujących się do podjęcia eksportu. W tym celu Autorka wyznaczyła siedem firm, które uczestniczyły w badaniu ankietowym, i obserwowała je prawie przez dwa lata po zakończeniu ankietyzacji. Wykorzystała przy tym takie techniki badawcze, jak częściowo ustrukturyzowane wywiady pogłębione, obserwację nieuczestniczącą, analizę dokumentacji i treści stron www badanych przedsiębiorstw i inne traktujące o nich. Miały one charakter iteracyjny, tzn. że Autorka wielokrotnie powracała do osób, z którymi przeprowadzała wywiady, w celu

uzupełnienia informacji i lepszego ustalenia zakładanych zależności. Na tej podstawie sfalsyfikowała ostatnią hipotezę pomocniczą o rozpoczęciu procesu uczenia się przez eksport (*learning by export*) wraz z wejściem w interakcję z podmiotami rynku zagranicznego.

Postępowanie badawcze Autorki i zastosowane metody należy uznać za adekwatne do zakładanego celu badawczego i zgodne z metodologią prowadzenia badań naukowych. Uzyskane efekty w postaci końcowych wniosków należy uznać za spełnienie zakładanych celów pracy. Konstrukcja pracy jest logiczna i podporządkowane celowi pracy. Zgodnie z zasadami ogólnometodologicznymi Autorka przechodzi od kwestii ogólnych i teoretycznych do szczegółowych, opartych na badaniach empirycznych. Praca składa się z wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii i spisu tabel oraz rysunków.

Pierwszy rozdział „Handel międzynarodowy jako źródło innowacji” traktuje o znaczeniu handlu międzynarodowego w procesie dyfuzji i technologii z podziałem na import, którego znaczenie w tym procesie jest niekwestionowane, i eksport, którego wpływ na innowacyjność firm nie jest tak oczywisty, a wyniki badań kontrowersyjne. Istotny wkład Autorki w badania, którym praca została poświęcona, to konceptualizacja pojęcia „uczenia się przez eksport”, zawarta w ostatnim punkcie tego rozdziału.

„Teoretyczne podstawy uczenia się przez eksport” są przedmiotem rozważań Autorki w rozdziale drugim. Dokonała ona analizy i wyboru teorii z zakresu ekonomii, międzynarodowych stosunków gospodarczych i nauk o zarządzaniu, które mogą objaśnić zjawisko uczenia się przez eksport. W szczególności odwołała się do tradycyjnego i nowego nurtu teorii handlu międzynarodowego, teorii wzrostu gospodarczego, teorii organizacyjnego uczenia się zawartej w naukach o zarządzaniu oraz teorii internacjonalizacji. We wszystkich badanych nurtach Mińska-Struzik uwzględniła perspektywę makro- i mezoekonomiczną, a w nowej teorii analiza została oparta na mikrofundamentach.

Synteza wyników dotyczących badań empirycznych nad związkami pomiędzy eksportem a działalnością innowacyjną została zawarta w rozdziale trzecim „Uczenie się przez eksport w świetle dotychczasowych badań empirycznych”. Autorka dokonała krytycznej analizy ponad dziewięćdziesięciu prac badawczych dotyczących mechanizmów i konsekwencji uczenia się przez eksport. Podzieliła je na jakościowe, czyli studia przypadków, i ilościowe, przeprowadzone za pomocą technik ekonometrycznych z wykorzystaniem danych panelowych. Wartość dodana polega tu przede wszystkim na konstrukcji paradygmatu uczenia się przez eksport oraz opracowaniu planu badawczego do identyfikacji efektów „uczenia się przez eksport” polskich przedsiębiorstw ze szczególnym uwzględnieniem firm *high-tech*.

Ostatnie dwa rozdziały mają *stricte* empiryczny charakter i poświęcone zostały prezentacji przeprowadzonych badań nad wpływem eksportu na innowacyjność polskich przedsiębiorstw oraz weryfikacji postawionych hipotez badawczych.

W czwartym rozdziale, pt. „Znaczenie eksportu dla aktywności innowacyjnej polskich przedsiębiorstw przemysłu przetwórczego”, za pomocą narzędzi statystyki opisowej oraz analizy regresji Autorka na podstawie przeprowadzonych badań przedstawiła schematy zachowań polskich inwestorów z uwzględnieniem klasyfikacji branżowej i związanego z nią stopnia zaawansowania techniki, a także z podziałem na eksporterów i nieeksporterów.

Piąty rozdział pracy, pt. „Uczenie się przez eksport w przedsiębiorstwach wysokiej techniki”, ma charakter zasadniczy dla całej pracy, ponieważ zawarte są w nim wyniki podstawowych badań przeprowadzonych przez Autorkę, tj. badań ankietowych oraz wielokrotnego studium przypadku. Badania ankietowe miały na celu zdiagnozowanie efektów uczenia się przez eksport oraz zjawiska przenikania technologicznego tych efektów do przedsiębiorstw nie prowadzących eksportu. Natomiast badania wielokrotnego studium przypadku wykazały, że uczenie się w związku z eksportem może mieć miejsce zarówno przed jego rozpoczęciem, jaki i po wejściu na rynek zagraniczny.

Reasumując, stwierdzam, że recenzowana praca reprezentuje wysoki poziom naukowy i posiada istotne wartości poznawcze. Wypełnia ona lukę w polskich badaniach dotyczących związków pomiędzy eksportem a innowacjami oraz wskazuje na niedostateczny lub niedoceniany u nas do tej pory potencjalny kanał transferu innowacji i możliwość jego praktycznego wykorzystania poprzez odpowiednie działania stymulacyjne na szczeblu zarówno makro, jak i mikro, tj. samych przedsiębiorstw. Jest to tym ważniejsze, że – jak już była mowa – „innowacyjność to dla nas *to be or not to be*”.

Praca napisana jest dobrym, przejrzystym, zrozumiałym stylem i świadczy o dobrym opanowaniu przez Autorkę zarówno umiejętności pisarskich, jak i warsztatu badawczego. Mińska-Struzik udowodniła umiejętność prowadzenia badań na wysokim poziomie w aspekcie zarówno teoretycznym, jak i praktycznym, a także zdolności spekulatywnego myślenia.